

Úvod

Žijeme v době, která je poznamenána ambivalentním vztahem k vědě. Na jedné straně je věda ve spojení s technikou strůjkyň všech vymožeností, se kterými se setkáváme ve všedním životě: možností reálného i virtuálního překonávání obrovských vzdáleností a s nimi spojené možnosti využívat výsledky práce lidí na jiných kontinentech, obrovského ulehčení fyzické práce a její nahrazení prací duševní v mnoha oborech, úspěchů moderní medicíny atd. Na druhé straně se stále častěji setkáváme s neblahými důsledky tohoto vývoje: Zkrácení vzdáleností umožnilo rychlé přenášení politických konfliktů i epidemií zhoubných nemocí, zlepšení lékařské péče s sebou přináší etické problémy, protože účinná léčba je také většinou drahá a navíc se oprávněně obáváme vedlejších důsledků nových, např. genetických zásahů do živé hmoty. Ostatně to, co se už od šedesátých let nazývá globální problémy, je většinou důsledkem nedomyšlení všech souvislostí, které mají nové vědecké a technické objevy a jejich masové zavádění do praxe. Navíc přes veškeré úsilí se věda stává stále více nesrozumitelnou. I když například moderní počítače, ale i jiné přístrojové vybavení umožňují vědcům pracovat na problémech, o nichž se jim dříve ani nesnilo, objevují se i mezi vědci téhož oboru hlasy, že už dobře nechápou to, co se děje ne v nějaké jiné disciplíně, ale ve vzdálenější oblasti vlastního oboru. Volání po intera transdisciplinaritě je voláním oprávněným, ale není jisté, zda nejde o volání po utopickém cíli. To, co potřebujeme, není vznik nových mezních oborů, nýbrž schopnost vzájemného porozumění tomu, co dělají vědci v různých vědách. Schopnost, která by navíc neměla být vlastní pouze vědcům, ale alespoň částečně i běžnému člověku, který by neměl být staven do pozice tvora využívajícího prostředky, které mu poskytla jakási magie, které nemůže porozumět a která se může postavit i proti němu.

Není proto divu, že poznávací úsilí - a věda zvláště - , které mělo pomoci „odkouzlit“ svět, se stává problémem a tím i předmětem svého vlastního zkoumání. Proto se přibližně v sedmdesátých letech 20. století objevuje ve filozofii proud, který se na tuto problematiku intenzivně zaměřuje. Není to proud zcela nový. Zájem o problematiku poznání nacházíme v dějinách evropské filozofie už od antiky, avšak to, co se děje v naší době, tento zájem posiluje, a zaměřuje částečně jiným směrem a spojuje otázky týkající se vědy také s problematikou jejího zapojení do společnosti, s otázkou společenské podmíněnosti vědy a důsledků její aplikace pro společnost a kulturu.

Předkládaná publikace je souborem dílčích pokusů o postižení této problematiky. V první části ze zabývá některými otázkami z oblasti vývoje chápání vědy. Sleduje některé autory vycházející především z pozitivistické linie pohledu na vědu, aby se pak přesunula k těm, kteří svým způsobem pozitivistické vize kritizují a snaží se vědu a její vývoj zapojit do širšího kontextu filozofických ná-

zorů (Popper) a jejich společenských předpokladů (Toulmin, Feyerabend). Druhá část práce se snaží spíše ze systematického hlediska prozkoumat některé problémy vztahu mezi vědou, kulturou a společností, jak obecně, tak v souvislosti s moderními tendencemi ke kritice vědy.

Práce si ani zdaleka neklade za cíl postihnout problematiku vědy v její souvislosti. To snad už dnes ani není v silách jednoho člověka, navíc takového, který se jí nevěnuje systematicky. Dokáže-li vzbudit zájem čtenáře o otázky vědy a dovede-li jej k jejich vlastnímu výzkumu, bude to víc, než jsem si troufala doufat.